

Med Commodus som forbillede

– en kamp om Principatets ideologiske fundament

af Christopher Vassaux Noe

Commodus var det tragiske klimaks på antoninernes æra; en tosset kejser – den direkte modsætning til sin fader, den stoiske Marcus Aurelius. Dette synspunkt kommer i høj grad fra en tradition, hvor man har ladet Cassius Dios og Herodians ekstremt kritiske holdning til Commodus være styrende. Herfra kommer fortællingen om Commodus som en skør og brutal kejser uden fornuft, der var ligeglad med statsledelse og i stedet legede gladiator i arenaen.¹ I denne artikel vil jeg problematisere denne fremstilling, ikke for at rehabilitere Commodus som sådan, men for at sætte hans styre ind i en politisk og ideologisk kontekst, der kan nuancere billedet af ham og hans regeringstid. Konkret handler artiklen om at sætte Commodus' styre ind i Septimius Severus' selviscenesættelsesprogram, hvilket tjener til at få en dybere forståelse af de ideologiske spændinger, der var i tiden. Angiveligt var Commodus udskældt af både eliten og folket, som vi kan læse hos Cassius Dio,² men i et eller andet omfang blev han stadig idealiseret af den første severiske kejser:

“Han chokerede os særligt ved at kalde sig selv søn af Marcus og bror til Commodus og ved at tildele Commodus heroisk hæder - ham, som han tidligere havde overfuset. I en tale, han holdt for Senatet, hvori han hyldede Sullas, Marius' og Augustus' strengthed og brutalitet som den sikre vej og anklagede Pompejus' og Cæsars' mildhed for at resultere i deres egen undergang, leverede han en slags forsvarstale for Commodus og angreb Senatet for at vanære ham på urimelig baggrund set i lyset af at flertallet af dets medlemmer levede mere forkasteligt.” (Cass. Dio 76.7.4-8.2)³

-
1. E.g. hos Grant (1994) 65-76; Southern (2015) 25-31; Kulikowski (2016) 66-70.
  2. Cass. Dio 73.20.2.
  3. Alle oversættelser af antikke kilder er mine egne.

Sådan fortæller Cassius Dio, hvordan senatorerne blev forfærdede over kejserens guddommeliggørelse af Commodus, der skete i år 197, da Severus vendte hjem fra felttoget mod partherne.⁴

Eksisterende forskning har haft en tendens til at opfatte denne guddommeliggørelse som en nødvendighed eller som et oplagt træk, når Severus opdigtede en adoption ind i den antoninske familie og derved blev bror til Commodus.⁵ I sådanne diskussioner er det blevet overset, at denne *apotheosis* ikke var et isoleret fænomen. Ser man nærmere på vores evidens, ligner det ikke en slags ubelejlig nødvendighed. Severus var eksplicit omkring sin idealisering af Commodus: Han satte en stor Commodus-statue op i det imperiale palads' have,⁶ og placeringen af denne er interessant, for det var et sted, hvor man må formode, at Severus har mødtes med elitens medlemmer – statuen har således virket som en provokation (og måske som en meget bevidst en af slagsen). Derudover gav han i år 198 Geta tilnavnet *nobilissimus Caesar*, en titel som kun Commodus havde haft tidligere.⁷ Og som vi allerede har set, så fortæller Dio os, at Severus endvidere kritiserede senatorerne for at have behandlet Commodus uretfærdigt og givet ham et dårligt eftermæle.⁸ Nogle moderne studier har forsøgt at nuancere billedet af Commodus, og disse studier peger i retning af at Commodus' regeringstid i hvert fald delvist også har været meget andet end det, vi får et indtryk af ved at læse Dio og Herodian.⁹ Denne artikel undersøger, om vi kan forstå Severus' guddommeliggørelse af Commodus og den efterfølgende idealisering i et perspektiv, som ikke er baseret på ideen om en nødvendighed, men i stedet på et ideologisk forankret ræsonnement.

---

4. Baharal (1989) 573-76.

5. I følge Lusnia (2014) 48, var det et problem, at Severus nu var bror til Commodus – han havde derfor intet andet valg end at ophæve hans *damnatio memoriae*. I følge Dmitriev (2004) 219, og Kezmezis (2014) 65-66, var guddommeliggørelsen af Commodus det eneste naturlige at gøre for at kunne knytte sig ordentligt til antoninerne.

6. Lusnia (2014) 163-64.

7. Dmitriev (2004) 216-17.

8. Cass. Dio 76.7-8.

9. Om Senantikens mere positive syn på Commodus, se Baldwin (1990) 224-31. Hekster pointerer, at Commodus holdte hof og derfor må have haft en form for interesse for statsledelse (Hekster 2002, 55-56), og han argumenterer for, at vi kan se, at Commodus' ideologi havde en vis gennemslagskraft hos flere dele af befolkningen (Hekster 2001, 51-52).

Senatet og kollektiv hukommelse

I slutningen af det 2. århundrede var Senatet en sammensat gruppe med medlemmer fra store dele af Romerriget.¹⁰ Fælles for senatorerne var, at de så sig selv som en eksklusiv elite, der havde deres status og privilegier kære. Grundlæggende forventede de en kejser, der agerede efter de idealer, der knyttedes til en *civilis princeps*.¹¹ Levede kejseren op til disse forventninger, så kunne han grundlæggende regne med Senatets opbakning.

Kejserne gjorde derudover mange ting for at legitimere sig over for både de romerske soldater og den brede befolkning.¹² Et specielt element i kejserens kommunikation af sin egen legitimitet som hersker var det ofte ihærdige forsøg på at knytte sig til forfædre og/eller tidligere kejsere. At gøre så meget ud af at fremstille sig selv i en eller anden, som regel meget tydelig, forbindelse til tidligere herskere ville ikke give mening, hvis folket og Senatet ikke tillagde det betydning. Romerne havde stort fokus på det, vi kan kalde *kollektiv hukommelse*. Ifølge Susan Blevins er *kollektive minder* grundlæggende noget, der skabes eksternt fra individets sind. Individer såvel som kollektiver bruger kulturelle værktøjer til at repræsentere og konstruere fortiden, hvilket gør fortiden meningsfuld. Alt det, der skete i fortiden gemmes vha. monumenter, statuer, på biblioteker, i biografier osv., og disse ting er således med til at forme samtidens forståelse af fortiden. Hukommelse findes overalt, fx i forskellige strukturer, der overlever dem, der byggede dem, og som efterfølgende stadig kan levere den symbolske mening til efterfølgende generationer. Det at kunne identificere sig med en social

---

10. Hammond (1957) 74ff.

11. I følge Kemezis (2014) 126-39, var dette netop Dios syn på den elite, han selv var en del af. Om *civilis princeps*, se Wallace-Hadrill (1982) 35ff, som forklarer, hvordan idealet om en *civilis princeps* er centreret omkring to centrale begreber: Imperial *moderatio* (det at kejseren agerer mere moderat end havde egentlig havde behov for) og *comitas* (at kejseren behandler sine undersåtter med respekt). I bund og grund er en *civilis princeps* en blanding mellem en privat borger og en enehersker; Se også de Blois (1994) 166-68. *Civilis princeps*-idealet bliver traditionelt opfattet som det dominerende ideal, som blev advokeret af eliten, se Noreña (2011) 101-02. En central del af accorden mellem kejser og senatorer var, ifølge Mayer (2015) 124-26, at kejseren skulle efterleve idealer om *moderatio* og ikke måtte søge så meget hæder, at det kunne anklages for at være *adulatio*.

12. Ifølge Mayer (2015) 134, kan man forsimplet vise kejserens magt som baseret på accept fra tre grupper: Senatet, folket og hæren.

gruppens fortid er grundlæggende for at skabe en fælles social identitet. Det er således grundlæggende heri, at fællesskabets identitet ligger.¹³

Senatets rolle i skabelsen af den kollektive hukommelse var i høj grad knyttet til kejsernes *apotheosis*. Det var Senatet, der formelt besluttede, hvilke kejsere, der skulle guddommeliggøres, og det er bl.a. denne formelle magt, der har sikret Senatet en central rolle i magtfordelingen i kejsertiden. På denne måde var Senatet også med til at skabe rammerne for, hvordan den siddende kejser skulle agere, samt hvordan han opnåede legitimitet. Simon Price beskriver det således: "The senate was thus enabled to pass posthumous judgement on the emperor, symbolically enacting its role of collective superiority over one of its own members."¹⁴ Senatet besluttede altså, hvilke kejsere, der fortjente en plads hos guderne, baseret på deres handlinger og karakter.¹⁵

Kejsernes *apotheosis* bør dog ikke udelukkende anskues som en endelig, isoleret bedømmelse af rigets hersker. Derimod kan det også ses som et politisk og ideologisk værktøj med betydning for efterfølgende kejsere. Det gav naturligvis en umiddelbar legitimitet at være søn af en guddommeliggjort kejser, men samtidig fik rækken af *divi* indflydelse på, hvad der blev anerkendt som værende i overensstemmelse med den gode kejsers ageren. På den måde blev de konstruerede fælles billeder af tidligere kejsere definerende for, hvordan senere kejsere blev vurderet - også her ser vi altså den kollektive hukommelse hos romerne være på spil.¹⁶ Generelt lå privilegiet med at definere fortiden i hænderne på kejseren og senatorerne - men det måtte ikke blive en kamp mellem dem. Langt hen ad vejen forventede senatorerne indflydelse på dette område, uanset om det handlede om en *apotheosis* eller en mere generel forståelse af samtiden i relation til fortiden.¹⁷

Den primære skriftlige kilde til perioden er Cassius Dio, som blev senator sent i Commodus' regeringstid og som under Severus både sad i kejserens *consilium* og besad politiske topposter.¹⁸ Hans samtidsnarrativ udtrykker et negativt budskab om, hvordan alting blev ødelagt, da Commodus kom til magten:

---

13. Blevins (2013) 16-20.

14. Price (1987) 86-87.

15. Ibid., 87.

16. Blevins (2013) 10-15; 20-25.

17. Kemezis, (2014) 31-45.

18. For mere om Cassius Dios politiske karriere, se Millar (1964) 7-24; Barnes (1984) 242-55; Davenport (2012) 799-803.

Dette bør der tales om, at vores historie er faldet fra et gyldent kongerige til et af rustent jern - både for romernes sager dengang og for os nu. (Cass. Dio 72.36.4)

περὶ οὗ ἤδη ῥητέου, ἀπὸ χρυσοῦς τε βασιλείας ἐς σιδηρᾶν καὶ κατιωμένην τῶν τε πραγμάτων τοῖς τότε Ῥωμαίοις καὶ ἡμῖν νῦν καταπεσοῦσης τῆς ἱστορίας.

Således fremstiller Dio skiftet fra Marcus Aurelius til Commodus som et fald fra en guldalder til en jernalder. Han er generelt ekstremt kritisk overfor Commodus og også overfor meget af det, der skete under både Severus, og i særdeleshed under Caracalla. Der er intet i Dio, der tyder på, at jernalderen skulle være sluttet igen, hvilket også indikeres af Dios passage, hvori han skriver, at det blev en jernalder dengang (da Commodus blev kejser) og nu (den tid, han skriver i, nok i Caracallas Principat).¹⁹ Dio indikerer således, at perioden fra Commodus og frem markerer en periode, der i et eller andet omfang kan anskues som en helhed.

Vi ser nogenlunde det samme hos den marginalt senere og ophavsmæssigt meget usikre Herodian,²⁰ som åbner sin 8 bogs fortælling med et kort oprids af Marcus Aurelius som en idealkejser, og hvor bøgerne om Commodus, Severus og Caracalla præsenterer en periode præget af moralsk forfald hos kejserne.²¹ Vi skal være påpasselige med at tage Dios og Herodians narrativer for gode varer, særligt i forhold til holdningen til Commodus. Dio var senator, da Commodus blev dræbt i år 192 af et komplot iværksat af ledende skikkelser fra eliten. Det er ikke usandsynligt, at Dio har smurt tykt på for at legitimere komplotet mod Commodus. På trods af at Herodian er en anelse senere end

---

19. Cary's oversættelse lyder: 'for our history now descends from a kingdom of gold to one of iron and rust, as affairs did for the Romans of that day.' Dette mener jeg er forkert, eftersom Dios ordlyd *τοῖς τότε Ῥωμαίοις καὶ ἡμῖν νῦν καταπεσοῦσης τῆς ἱστορίας* indikerer en tæt forbindelse mellem *νῦν* og *τότε*; "altså både dengang og for os nu." Den franske oversættelse er overensstemmende: 'pour nous aujourd'hui, comme les affaires pour les Romains de ce temps, l'histoire est tombée d'un règne d'or dans un règne de fer et de rouille.' Om nedskrivningen af Dios samtidsnarrativ: Dio fortæller os, at han begyndte at skrive efter borgerkrigenes afslutning, hvorefter han i alt brugte 22 år på sit værk. Moderne forskere er generelt enige om, at Dios samtidsnarrativ må være skrevet en gang i Caracallas Principat, se e.g. Barnes (1984) 247-55; For en gennemgang af forskningen i datering af Dios *Historie*, se e.g. Madsen (2016) 139-41.

20. Kemezis (2014) 20.

21. Ibid., 234-39.

Dio (omkring 15 år) og således ikke har oplevet Commodus' tid, udtrykker hans narrativ stadig nogenlunde samme attitude over for Commodus og en nogenlunde overensstemmende fortolkning af perioden fra Marcus Aurelius til Severus. Vores to skriftlige kilder repræsenterer sandsynligvis et generelt (elitært) syn på perioden.²²

Det er svært at fastslå, hvor slem Commodus reelt var, for elitens efterfølgende fortælling om Commodus må i hvert fald delvist læses ud fra nødvendigheden i at fremstille ham så tosset som muligt for at legitimere deres komplot mod ham. Dio skriver, at Commodus til sidst var så upopulær, at folk i foragt blev væk fra Colosseum. Det var naturligvis vigtigt for Dio at understrege, hvordan hele Romerfolket havde vendt sig mod Commodus, sådan at senatorerne ikke kom til at fremstå som en lille, isoleret gruppe.²³ Det er derfor afgørende at udnytte materiale uden for den skriftlige produktion fra eliten for at kunne sige noget fornuftigt om årsagerne til at Severus har idealiseret Commodus. I dette tilfælde må Dios jernalder-metafor vække vores nysgerrighed, men svarene må findes andre steder.

Severus og den antoninske slægt

Da Severus havde besejret Julianus og Niger, stod han foran udfordringen at skulle legitimere sit styre. Han havde ingen nævneværdige forfædre (og ingen *divi*), hvilket mange tidligere kejsere havde haft i kraft af jævnlige guddommeliggørelser, og han var blevet valgt i en tumultarisk periode, fordi Senatet ville af med Julianus, som ifølge både Dio og Herodian havde købt kejsertronen ved at bestikke prætorianerne.²⁴ Severus manglede med andre ord noget, der knyttede ham særligt til kejsertitlen. Så akkurat ligesom Vespasian gjorde, påstod Severus at være forudbestemt til at blive *princeps*.²⁵ Dette blev forsvaret gennem drømme og astrologi, som dengang blev opfattet som rigtig videnskab.²⁶ Han erklærede tidligt at ville hævne den foregående kejser Pertinax, hvilket han faktisk lykkedes med ved først at besejre Julianus for efter-

---

22. Denne holdning deles af Kemezis (2014) 34-45.

23. Cass. Dio skaber herved en fortælling om, at Commodus distancerede sig fra hele det romerske folk ved sit vanvid (73.20.2). Det minder til forveksling om Neros skæbne, hvor folket i protest ikke klappede til forestillingerne, se Flaig (2015) 283-88.

24. Cass. Dio 74.1-5; Hdn. 2.6.4-11.

25. Hannestad (1986) 251-52.

26. Lusnia (2014) 40-46; Hannestad (1986) 187.

følgende at opløse Prætorianergarden og straffe dem, der havde konspireret mod ham. Senatet guddommeliggjorde Pertinax, og der blev holdt et storslået ligbål, som Dio beretter om i sin helhed.²⁷ Severus havde her en fremtrædende rolle - Pertinax var en af Senatets mest afholdte medlemmer, og derfor gav det god mening for Severus at fremstille sig selv som hans hævner. Dette har uden tvivl fået Senatet til at håbe på det bedste med den nye kejser, hvilket Dio også giver udtryk for. Men Senatets store forhåbninger blev hurtigt gjort til skamme, da han efter den militære sejr i år 197 over Albinus, den sidste af hans politiske modstandere, henrettede dennes støtter i Senatet.²⁸

Efter at have hævnnet Pertinax begyndte Severus et omfattende program for at legitimere sig selv, hvor fokus var på at knytte sig til den antoninske kejserrække. Da Severus var i Østen for at besejre partherne i år 195, gav han Julia Domna titlen *Mater Castrorum*, en titel Faustina den Yngre også havde haft, mens hans ældste søn, den senere kejser Caracalla tog navnet Marcus Aurelius Antoninus. Severus erklærede sig selv for adopteret af Marcus Aurelius, hvilket han fik ratificeret i år 197, da han kom tilbage til Rom.²⁹ Denne forbindelse til antoninerne fortsatte i Rom, hvor han på en bestemt portrættype åbenlyst fremstilles som antoniner: Samme frisure, skæg og ansigtsudtryk som gjorde sig gældende for særligt Marcus Aurelius.³⁰ Efter dette har vi en årrække, hvor Severus, foruden at blive fremstillet som Marcus Aurelius skulpturelt, også introducerer en lang titulatur på indskrifterne på de byggerier, han restaurerede.³¹ Eksemplet fra Pompejus' Teater vil være tilstrækkeligt:

*IMP(erator) CAES(ar) DIVI M(arci) ANTONINI GERM(anici) SARM(atici) FIL(ius) DIVI COMMODI FRATER DIVI ANTONINI PII NEPOS DIVI HADRIANI PRONEPOS DIVI TRAIANI PART(hici) ABNEPOS DIVI NERVAE ADNEPOS L(ucius) SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX AVG(ustus) ARAB(icus) ADIAB(enicus) PART(hicus) MAX(imus) TRIB(unicia) POT(estate) X IMP(erator)*³²

---

27. Cass. Dio 75.4-5.

28. Cass. Dio 75.2.1-2. Om den hårde behandling af senatorerne, se Hannestad (1986) 253.

29. Lusnia (2014) 46-49; Hannestad (1986) 249-53; Baharal (1989) 573-76.

30. Asante (2010) 610-11; Baharal (1989) 577-80.

31. Lusnia (2014) 234-39.

32. *CIL* VI, 1031. Indskriften fortsætter med en gentagelse af det hele for Caracalla som medkejser.

Vi ser, at Severus trak sit familiære forhold til det antoninske dynasti hele vejen tilbage til Nerva og frem til Commodus. Skulle Severus spille rollen som Marcus Aurelius' søn fuldt ud, så var stilen velvalgt, da den lange titulatur allerede var etableret under adoptivkejserne.³³

Der var gode grunde til at ville knytte sig til adoptivkejsersystemet. Hver kejser fra Trajan til og med Marcus Aurelius blev adopteret af den siddende kejser og dermed *valgt* som efterfølger. Denne praksis kom i stand, fordi ingen af kejserne havde mandlige arvinger.³⁴ Systemet blev aldrig institutionaliseret, og der er generel enighed i forskningen om, at praksissen skal ses som en reaktion på manglende mandlige arvinger. Havde kejserne haft muligheden, havde de nok valgt deres egne sønner.³⁵ Systemet blev da også ophævet igen så snart Marcus Aurelius, som den første af adoptivkejserne, fik en søn, han kunne iscenesætte som sin efterfølger. Uanset hvad ser systemet ud til at have været anerkendt i samtiden for at have kørt stabilt og relativt gnidningsfrit.³⁶

Magttomrummet, som opstår, når en kejser dør uden at efterlade en mandlig arving var noget, senatorerne frygtede, fordi de som regel betalte dyrt i en borgerkrig, tit i forbindelse med proskriptioner. Senatorerne har været glade for stabiliteten og sikkerheden ved at en kompetent mand blev valgt til efterfølger, og mange ting tyder ifølge Kemezis på, at systemet var foretrukket af mange.³⁷ Denne praksis har derfor været et vigtigt legitimerende aspekt for adoptivkejserne, og det var noget, eliten gerne ville være en del af. Vi ser eksempelvis, at Senatet er stærkt involveret i byggeriet af templet til Faustina på Forum Romanum, hvor den imperiale familie fremstilles som centrum for Rom.³⁸ Og alle kejserne fra Nerva til Marcus Aurelius blev guddommelig-

---

33. Lusnia (2014) 48-49.

34. Omend Dio roser Nerva for at vælge Trajan som sin efterfølger på trods af, at han havde mandlige arvinger (Cass. Dio 68.4.1). Til gengæld blev der aldrig valgt en kejser længere væk end nevø fra den siddende kejser, og Herodian er eksplicit omkring at forklare, hvordan Commodus havde helt igennem blåt blod (Hdn., 1.7.4).

35. Hannestad (1986) 143-211; Hekster (2002) 16-27; Kemezis (2014) 45.

36. Se e.g. Kemezis (2014) 35-40. Ideen levede videre hos Dio, som også idealiserer denne periode. Han fokuserer på den fredelige overdragelse af magten og de fornuftige valg af gode kejsere baseret på evner og/eller meritter. Se e.g. Cass. Dio 68.4.1 om hans ros af Nerva for at vælge Trajan; 69.20.1-21.1f om Hadrians forsøg på at sikre stabiliteten i riget gennem gode valg af efterfølgere.

37. Kemezis (2014) 45.

38. Boatwright (2015) 178-80.

gjort, omend Hadrians guddommeliggørelse skete efter pres fra Antoninus Pius.³⁹ Hos Herodian er der endvidere en relativt lang række eksempler på, at specielt Marcus Aurelius var en kejser, folk huskede tilbage på, og som man holdt siddende kejsere op imod, eller som siddende kejsere vurderede sig selv efter. Om Herodians eksempler er historiske er ikke afgørende, for det repræsenterer en del af samtidens syn på Marcus Aurelius.⁴⁰

En kamp om fortiden

I sidste afsnit så vi, at det har været en del af tiden at iscenesætte sig selv som en del af det antoninske system. Ved at promovere mindet om antoninernes stabile hundrede år kunne Severus levere et budskab om, at hans dynasti også ville blive præget af fred, stabilitet og udvikling. Budskaber man ser på nogle af Severus' tidligste mønter.⁴¹

Severus' forsøg på at knytte sig til antoninerne, og i særdeleshed til Marcus Aurelius, er et centralt element, men ikke det eneste fokus i en meget kompleks og bredspektret iscenesættelse, hvor Severus alluderede til en lang række af andre tidligere, gode kejsere. Dette skete særligt igennem et omfattende restaureringsarbejde af vigtige byggerier samt hans store arbejde med det gamle Forum Romanum. Som eksempler kan fremhæves restaureringerne af Atrium Vestae, Vesta-templet, templet til Divus Vespasian samt Porticus Octaviae.⁴² Derudover knyttede han sig særligt til adoptivkejseren Trajan gennem datoen 28. januar 198. Dette var 100 året for Trajanas *dies imperii*, og denne dag proklamerede Severus officielt sejren over partherne.⁴³ Med alle disse elementer forsøgte Severus at forme folkets kollektive hukommelse til at inkludere ham blandt de gode kejsere.

Severus' selvscenesættelse var så eklektisk og så bredspektret, at hvert delement må opfattes som særskilte politiske træk, der hver især skulle skabe legitimitet ved at alludere til fortidens storhed. Fokuset på Marcus Aurelius bør ses som en brik i

---

39. Hannestad (1986) 143-211.

40. Kemezis (2014) 227-39.

41. Lusnia (2014) 57-59; Hannestad (1986) 256-58.

42. Lusnia (2014) 60-105. Monumentalbyggeri var en accepteret og effektiv måde at knytte sig til tidligere kejsere, og Severus' byggeprogram skal således ses som en del af en skabelse af et medium til selvscenesættelse, se e.g. Gorrie (2007) 1-5; Kemezis (2014) 66.

43. Lusnia (2014) 50-51.

en samlet strategi for at genetablere et forhold til fortidens gode kejsere, som var skrøbeligt efter en længere årrække med tumult og borgerkrig.⁴⁴

Det at skabe en narrativ omkring sit eget dynasti var et privilegium, der fulgte med at være *princeps*. I følge Lusnia var den lange titulatur på byggerierne, som også var blevet brugt af Marcus Aurelius, mere en opremsning af den dynastiske kontinuitet end det var en egentlig slægtstavle - og det var en accepteret fiktion, fordi det gav udtryk for et stabilt Romerrige, noget som folk vægtede højt.⁴⁵ Dette er højst en halv sandhed. For denne selvscenesættelse blev vurderet af Senatet, og hans forsøg på at knytte sig til antoninerne blev tydeligvis opfattet som dybt provokerende. Eliten gik bestemt op i, hvordan fortiden blev fortolket af den siddende kejser. Vi har allerede set, at Dio giver udtryk for, at det skabte utilfredshed blandt senatorerne, at Severus iscenesatte sig som Marcus' søn. Der var *ikke* tale om en accepteret fiktion. I en anden passage lader Dio en senator ved navn Auspex håne Severus for at erklære sig søn af Marcus Aurelius: "Jeg lykønsker dig, Cæsar, med at have fundet en fader."⁴⁶

Moderne forskere har ofte set guddommeliggørelsen af Commodus og adoptionen ind i den antoninske familie som klart og naturligt forbundne. Men som jeg argumenterer for i det foregående, så må vi være åbne for at delelementerne i Severus' selvscenesættelse skal forstås hver for sig. At Dio fortæller om adoptionen og guddommeliggørelsen i samme passage skal opfattes som et udtryk for, at senatorerne som gruppe så adoptionen og guddommeliggørelsen som to sider af samme idé om en forbindelse til kejsere, han ikke havde noget forhold til. Auspex' hånlige kommentar bør ses i relation til dette, og det er rimeligt at se den som repræsentativ for holdningen i en stor del af Senatet. Det viser (noget af) den modstand, en gruppe i Senatet havde mod Severus' adoption. Mange senatorer har helt grundlæggende ikke ment, at Severus fortjente eller havde ret til at lave denne forbindelse til Marcus Aurelius, og det har sandsynligvis bundet i deres forståelse af adoptivkejsernes dyder om at behandle senatorerne ordentligt og inddrage dem i beslutningsprocesserne.⁴⁷

---

44. Også pointeret af Kemezis (2014) 68-69.

45. Lusnia (2014) 49.

46. Cass. Dio. 77.9.4.

47. Pertinax havde præsenteret den antoninske arv som en situation, hvor kejseren beskyttede senatorerne og regerede med inddragelse af dem. Det var også denne fortolkning, Severus præsenterede omkring sejren over Julianus. Sådan så en stor del af senatseliten også selv tilbage på antoninerne, se Kemezis (2014), 63-64.

I den kontekst må vi se Severus' forsøg på at vise det severiske dynasti som en videreførelse af det antoninske som en aggressiv indtrængen på senatorielt territorium.⁴⁸ Severus insisterede på at skabe et billede af kontinuitet, et billede Dio tydeligt forsøgte at ødelægge: Den ekstreme opdeling i en guldalder under antoninerne og en jernalder under severerne som Dio skriver om, kan ses som en ideologikritisk kommentar til Severus' insisteren på, at perioden fra Marcus Aurelius til ham selv kunne ses som en forbundet periode. Severus startede en krig om at definere fortidens forhold til nutiden, en kamp, han ikke kunne tage uden at blive upopulær.

Vender vi tilbage til Dio og jernalder-metaforen, så må det dog være afgørende at understrege, at Dio placerer metaforen ved starten af Commodus' Principat. Dio understreger tilmed, at jernalderen fortsatte ind i sin egen tid. På den måde fortæller han, at perioden fra Commodus til Severus kan anskues som en periode med kontinuitet – en periode, som brød afgørende med guldalderperioden under de første adoptivkejsere. Med andre ord ser Dios ærinde ikke så meget ud til at have været at bryde alle forbindelserne mellem Severus og antoninerne. Snarere handler det for ham om at understrege, hvor man bør sætte skellet, og dermed bliver Dios jernaldermetafor en ideologisk kritik af en periode, der startede under Commodus.

*

Det ser ikke ud til, at Commodus' guddommeliggørelse nogensinde blev andet og mere end papirarbejde.⁴⁹ At der var tale om en ren formalitet har dog nok haft begrænset betydning for senatorerne. Formelt set blev en afdød kejser først en *divus* efter en officiel erklæring fra Senatet. Tidligere havde denne erklæring knyttet sig til, at et medlem af Senatet sværgede at have set kejserens ånd flyve til himmels. Dette ser vi eksempelvis i Augustus' tilfælde. Og Cæsar blev først officielt en *divus* i år 42 f.v.t, dvs. to år efter

---

48. En kombination af adoptionen og guddommeliggørelsen ses e.g. hos Kemezis (2014) 147: "Severus' self-adoption into the Antonine dynasty and unilateral rehabilitation of Commodus were a considerably greater incursion on the Senate's territory, and it is not going too far to read Dio's history as a much-delayed reply to these actions."

49. Godt nok er Dios bog om Commodus kun overlevet i en meget forkortet udgave, men hverken heri eller hos Herodian fortælles det, at der blev arrangeret procession og storslået begravelse i forbindelse med Commodus' *apotheosis*. Den byzantinske munk Xiphilinus, som stod for at udforme sammenfatningerne af Dio, beskriver ellers i detaljer Pertinax' ligbål, mens Herodian gør et stort nummer ud af Severus' *apotheosis*.

hans død, hvor Senatet endeligt officielt guddommeliggjorde ham.⁵⁰ Dette betyder således, at selve ceremonien med begravelse, taler osv. i sig selv ikke konstituerede en kejsers *apotheosis*. Caligula forsøgte også at få Tiberius guddommeliggjort, men Senatet lykkedes med at sætte sig imod dette - Tiberius fik i stedet blot en storslået begravelse. Princippet var det samme: Senatets officielle erklæring var det afgørende. Processen bliver endnu mere institutionaliseret fra midten af det andet århundrede. Senere i kejsertiden er der faktisk nogen, som opnår en *apotheosis* før begravelsesceremonien, men ligbålet spiller, ifølge Price, en måske endnu mere central rolle for folket end tidligere, fordi hele idéen om at ånden skal flyve til himmels nu symboliseres gennem en ørn, der løsrives fra et bur øverst på det monumentale ligbål. Meningen er, at nu bevidner alle tilskuere, at kejserens ånd er fløjet til himmels.⁵¹

I starten af det 3. århundrede har ceremonien med ligbålet sikkert været vigtig for folkets oplevelse af guddommeliggørelsen, men for senatorerne har det i mindst lige så høj grad som tidligere været den officielle beslutning, der talte. Der er således intet i vejen for at vurdere, at senatorerne har opfattet Commodus' *apotheosis* som en fuldstændig guddommeliggørelse. Derfor må vi antage, at det har været så rigeligt til at give dem følelsen af at være blevet frataget en vigtig symbolsk magt som dem, der kunne styre den kollektive hukommelse (og altså definere rækken af "gode kejsere"). At Commodus' guddommeliggørelse aldrig blev andet end papirarbejde er altså et vægtigt argument imod, at Severus rehabiliterede Commodus for at vinde folkets støtte. For hvis det havde været hans mål, havde han gennemtrumfet et stort show – man kunne, ligesom Octavian gjorde, sagtens give en afdød en *apotheosis* længe efter vedkommende var død. Der har været mere på spil end populisme. Nok lovede Julianus angiveligt prætorianerne at rehabilitere Commodus, hvis han blev kejser, og det kunne dermed tyde på, at Commodus havde været populær hos denne gruppe, men Severus leflede ikke ligefrem for den eksisterende prætorianergarde, da han blev kejser, og det virker derfor heller ikke som et godt argument for Severus' rehabilitering af Commodus.⁵²

---

50. Price (1987) 71-73.

51. Ibid., 74-97.

52. Cass. Dio 75.1.1-2.

I det følgende vil jeg argumentere for, at kilden til at forstå Severus' guddommeliggørelse af Commodus ikke ligger i hans generelle legitimeringsprogram, men at den snarere bør ses i et ideologisk perspektiv, og som en del af en generel idealisering af Commodus. Det interessante er, hvorfor Severus på denne måde insisterede på at tage nogle træk, som åbenlyst ville gøre ham upopulær hos store dele af eliten.⁵³ I bund og grund bør man måske netop se idealiseringen af Commodus som et politisk stunt, rettet mod primært senatorerne. Det har handlet om politik og om ideologi. I stedet for at forsøge at passe Severus' guddommeliggørelse af Commodus ind i en kamp om at sikre sig legitimitet hos en bestemt gruppe, og i stedet for at stå undrende overfor rehabiliteringen af denne, ifølge elitens historieskrivere, komplet uegnede anti-kejser, så mener jeg, vi bør se det som et mere gennemgående ideologisk statement og dermed spørge, hvordan man kan fortolke guddommeliggørelsen og den generelle idealisering af Commodus som led i en ideologisk kamp, hvor de traditionelle senatorielle idealer var under angreb.

Promovering af en ny imperial ideologi

Var man en del af en konservativ senatselite, som ønskede en opretholdelse af den bestående orden, hvor kejseren skulle leve op til idealerne om at være en *civilis princeps*, der beskyttede senatorernes status og privilegier og generelt inddrog dem i statsadministrationen, var årtierne efter Marcus Aurelius en frustrerende tid. Nogle af forandringerne kan siges at have deres ophav under Marcus, og generelt kan perioden karakteriseres som en tid, hvor de sociale strukturer blev brudt op og sat sammen på nye måder.

---

53. Severus var ikke den første, der tvang Senatet til at guddommeliggøre en kejser. Antoninus Pius havde gjort det samme, da han tvang senatorerne til at guddommeliggøre Hadrian mod deres vilje. Der er dog trods alt væsentlige forskelle. For det første var Antoninus Pius blevet adopteret af Hadrian, så han havde et naturligt politisk behov for at Hadrian blev guddommeliggjort - for at gøre sin fader til en *divus*. For det andet havde Senatet endnu ikke taget en beslutning omkring Hadrians eftermæles skæbne, se Blevins (2013) 277-78. Dette må have gjort det lettere for Senatet at acceptere, hvorimod Commodus var blevet underkastet *damnatio memoriae*. Heri ligger det reelle angreb på Senatets autoritet i forhold til deres magt til at styre, hvordan fortidens kejsere skulle fortolkes.

Romerne lagde stor vægt på slægt, og generelt var der status i at komme fra en slægt, der havde haft rigdomme i mange år.⁵⁴ Marcus negligerede ikke Senatet, men til gengæld brød han i bund og grund forbindelsen mellem slægt og politisk magt. I stedet for at lade slægten spille en rolle i udvælgelsen åbnede han porten for indtrædelse i det fine selskab for dem, han mente havde meritterne og talentet. Det er dog centralt, at Marcus forfremmede disse folk til den nødvendige sociale rang. Et af de klareste eksempler er Pertinax, som var søn af en frigiven slave, og som endte med først at blive senator og senere selv kejser. Hans karriere blev i høj grad understøttet af Marcus Aurelius, under hvem Pertinax havde flere store poster. Dertil skal man lægge Marcus' tildeling af ærestitlen *equus publicus* til flere riddere samt hans brug af flere riddere i sit *consilium*.⁵⁵

Det var Marcus, der gjorde *consilium principis* til et officielt organ, som han primært sammensatte af senatorer, tidligere konsuler, højtstående militærfolk og fremtrædende riddere.⁵⁶ Kejserens *consilium* bør dog ikke kun anskues ud fra de nærmeste rådgivere, for i løbet af 2. århundrede forgrenede det sig og udviklede sig til et større administrativt statsapparat med selvstændige sekretariater, som ofte blev styret af *procuratores* fra ridderstanden med frigivne slaver som assistenter (de såkaldte *adiutores*).⁵⁷ Samtidig med dette blev kejserens ansvarsområder mere og mere omfattende. Dette kan eksempelvis ses på retsområdet, hvor mange opgaver blev placeret hos kejserens egne nye *procuratores*. Den generelle udvikling i kejsertiden var i følge Lo Cascio, at kejserens system hævdede sig mere og mere over *populus'* system, som traditionelt var blevet kontrolleret af Senatet. Denne udvikling blev særligt tydelig under antoninerne og severerne.⁵⁸

Udviklingen mod større centralisering og mod mere magt til folk, der normalt ville stå uden for det fine selskab var således allerede begyndt under Marcus Aurelius. Dette var risikabelt for senatorerne. For godt nok sørgede Marcus for at fremlægge alle vigtige beslutninger for Senatet som samlet organ, men efterhånden som kejserens *con-*

---

54. MacMullen (1988) 77.

55. For Marcus' forfremmelse af folk med lav social status, se Southern (2015) 22-23; Weber (1936) 370. Generelt om Pertinax' liv og karriere, se Birley (1999) 89-95. For Marcus' forhold til ridderne, se Weber (1936) 370-71.

56. Weber (1936) 370-71; Grant (1994) 39-40; Southern (2015) 22f.

57. Lo Cascio (2005) 143-44.

58. Ibid., 142-43.

silium blev mere og mere centralt og omfattende oveni den generelle proces mod centralisering, betød det også, at der reelt ikke skulle ret meget til, før vægten tippede helt væk fra Senatet. Det krævede kort sagt blot, at senatorerne ikke længere havde fortrinssret til kejserens *consilium*.⁵⁹

Under Commodus ser vi noget af det samme billede, og udviklingen med at åbne for adgang til Senatet for folk med lavere social status fortsatte. Men det ser ud til at magtbalancen nu tippede væk fra Senatet. Det var stadig fortrinnsvis senatorer, der fik de fineste embedsposter i riget, og den prestigefyldte post som *praefectus urbi* besattes også stadig mest af senatorer. Til gengæld forsvandt senatorerne mere eller mindre fra kejserens *consilium*. Vi har et brev fra Athen fra år 186/87, der nævner en række folk, der konstituerede *consilium principis*. Det interessante er her, at der ikke er en eneste senator nævnt. Til gengæld er den mest indflydelsesrige af Commodus' frigivne Cleander med. Dette er et udtryk for, hvor dårligt samarbejdet mellem Commodus og Senatet var blevet. Derudover distancerede Commodus sig fra Senatet ved ikke at invitere dem til banketter. Det kan meget vel være lige præcis her, senatorernes kritik af Commodus skal findes: Han fjernede dem fra den inderste cirkel - til fordel for en umoralsk frigiven som Cleander, der kritiseres for alle mulige intriger og for at ødelægge det politiske system.⁶⁰ Hekster vurderer, at Commodus forfremmede Cleander til *a pugione*, hvilket ville have gjort ham direkte ansvarlig for kejserens sikkerhed og endvidere have givet ham ret til at lede tropper.⁶¹ Cristina de Ranieri foreslår, at man bør se Commodus' "regeringsstil" med at bruge folk som Saoterus, Perennis og Cleander i forlængelse af udviklingen med at centralisere magten. Denne "post" har været en slags "ekstra-konstitutionel" kollega, som var fuldstændig afhængig af kejseren, og som kun modtog ordrer fra kejseren selv. Det var meningen, at denne medregent skulle være bindeled mellem kejseren og hans administration. Pointen er, at denne med-regents sociale status var for lav til at være en reel trussel.⁶²

---

59. For Marcus' generelle inddragelse af Senatet, se Weber (1936) 369.

60. Inspireret af tankegangen hos Hekster (2002) 55-59. Om kritikken af Cleander, se Cass. Dio 73.10.2; 73.12.1-5; Hdn. 1.12.3-4; 1.13.7-8.

61. Ibid., 70.

62. De Ranieri (1997) 146; De Ranieri (1998) 400-08.

Dio gør meget ud af at skabe en fortælling om, hvordan de dårlige rådgivere og frigivne under Commodus bliver kilden til alle statens problemer.⁶³ En mand som Dio, som selv var fra en senatsfamilie, vil have været vant til at opfatte social status som et privilegium. At være senator var stadig det fineste, man kunne være i Romerrigets kejser-tid, også selvom senatorerne reelt ikke har haft ret meget politisk magt som samlet organ. Der hvor individuelle senatorer for alvor kunne få politisk indflydelse var ved at sidde i kejserens *consilium*.⁶⁴ Under Commodus blev senatorerne således distanceret fra magten og deres reelle mulighed for at påvirke kejseren politisk forsvandt - til fordel for frigivne som Saoterus og Cleander. Det er i dette perspektiv, man skal forstå Dios idealer om at kejseren bør prioritere senatorerne i de politiske beslutningsprocesser,⁶⁵ og Heksters vurdering af at Dio i narrativen om Commodus skaber en slags dikotomi mellem de gode senatorer på den ene side og de dårlige rådgivere på den anden må anses som fuldstændig rimelig.⁶⁶ Herved bliver spørgsmålet om rådgiverne en slags ideologisk slagmark, hvor Commodus brød med sin faders idealer.

Severus lod igen senatorer få adgang til sit *consilium* (eksempelvis har Dio selv siddet der), men til gengæld mister senatorerne på Severus' tid flere store poster end hidtil set. Ulpian fortæller os, at soldater overtog en del administrativt arbejde under Severus, og at guvernører endvidere blev instrueret i at bruge deres soldater som personlige hjælpere.⁶⁷ Generelt ser riddere ud til at have fået en større del af kagen i provinsadministration end tidligere. Der er eksempelvis syv tilfælde, hvor Severus udpegede en ridder til at styre en provins midlertidigt, mens den normale guvernør (som var senator) var væk.⁶⁸ Derudover gav Severus en ridder guvernørposten i både Egypten og hans nyerobrede Mesopotamien.⁶⁹ Endvidere begynder man også nu at se *procuratores ad census accipiendos i populus*-provinser.⁷⁰

---

63. Cass. Dio 73.9.1-10.2; 73.12.1-5.

64. Om social status som et arveligt gode, se MacMullen (1988) 77; Om den sociale status knyttet til Senatet samt om fjernelsen af reel politisk magt fra *ordo senatorius*, se Várhelyi (2010) 23-27.

65. Dio udtrykker jævnligt denne tanke i den konstruerede forfatningsdiskussion mellem Mæcenus og Agrippa, der går forud for bøgerne om Augustus' Principat. Se e.g. Cass. Dio 52.21.1-5; 52.31.1f; 52.32.1f; 52.33.3-4.

66. Hekster (2002) 4-5.

67. Justinian, *Dig.* 1.16.4.1 (Ulpian); Se evt. MacMullen (1988) 136.

68. Campbell (2005) 12-13.

69. Campbell (2005) 12.

70. Lo Cascio (2005) 146.

I hæren kan vi se, at Severus gav kommandoen over sine nye legioner til *praefecti* fra ridderstanden i stedet for til senatorer med titlen *legati*. Senatorer havde typisk haft monopol på de øverste kommandoer i hæren - et monopol som Severus således brød.⁷¹ Derudover lavede Severus omfattende hærreformer og forbedrede hærens levevilkår og løn betragteligt, omend dette nok ikke bør ses som et særligt "militariseret" element ved Severus' politik. Han ser ikke ud til at givet dem særlige juridiske fordele, og grundlæggende må man vurdere Severus' hærreformer som en pragmatisk nødvendighed: Romerne havde under nærmest hele Marcus Aurelius' principat været i krig, og pesten havde hærget riget i samme periode. Ligesom at det nok var klogt af Commodus at slutte fred på den nordlige grænse, så var det også klogt af Severus at gøre det mere attraktivt at være soldat i den romerske hær.⁷² Caracalla fortsatte denne tendens med nye lønforhøjelser til soldaterne.⁷³

Den generelle centralisering fortsatte under Severus, hvor de mange konfiskationer af jord fra støtterne af særligt Albinus resulterede i, at statens budget og styrke voksede markant.⁷⁴ Derudover begyndte Severus at give donationer af olie fra den spanske provins Baetica. Og på *tituli picti*, malede indskrifter, på amforer ser vi på Severus' tid ikke længere private handleres navne, men derimod kejserens. Dette indikerer både, at kejseren nu selv havde overtaget produktionen af olie, men også at fragten af olie nu blev udført af kejserens administration. Endvidere ser vi på amforernes stempel heller ikke længere navnene på private borgere, men igen kejserens eget, hvilket betyder, at kejseren også havde overtaget produktionen af amforerne.⁷⁵ Dertil skal vi lægge, at produktionen af tegl fra de *figlinae* (altså "fabrikker"), der producerede tegl blev overtaget af den imperiale *patrimonium*, og senere af *res privata* (den særskilte juridiske afdeling for administration af den imperiale ejendom). Denne proces med centralisering var generelt allerede begyndt under antoninerne, men accelererede under severerne.⁷⁶

---

71. Ibid., 141.

72. Se e.g. Smith (1972) 481ff; Hannestad (1986) 253-54; Specifikt for aflønning, se Brunt (1950); Develin (1971) 687ff; For legionen *II Parthica*, se Mann (1963) 486.

73. Brunt (1950) 56-59; Develin (1971) 687ff.

74. Lo Cascio (2005) 150-52.

75. Ibid., 152-53.

76. Ibid., 153.

Hertil bør nævnes, at romerske borgere kunne modtage *frumentum publicum*, madrationer. De blev formelt set uddelt gennem *praefecti frumenti dandi*, som var udpeget fra Senatet. Senatet havde indtil severerne altså stået formelt som giveren af imperiale fødevareruddelinger til folket. Eksempelvis er der en mønt under Nerva, som bærer indskriften *plebei urbanae frumento constituto S.C.* Her henvises sikkert til en imperial uddeling, men formelt givet gennem et *Senatus Consultum*. Under severerne erstattes *praefecti frumenti dandi* med en *curator aquarum et Minuciae* fra ridderstanden, hvilket fjernede den sidste rest af Senatets formelle kontrol med uddelingerne.⁷⁷

Der er således ikke meget, der tyder på, at Severus havde noget godt forhold til dette, ifølge Hammond ikke særligt reformvenlige elitære organ.⁷⁸ På Palazzo Sacchetti-relieffet ser vi til en sjældenhed Senatet optræde sammen med Severus, men dette underbygger blot det skæve forhold, der var dem imellem. Relieffet viser til venstre en række togklædte senatorer, der går mod Severus og hans to sønner Caracalla og Geta til højre i relieffet. Det er rimeligt at antage, at relieffet viser, at Severus introducerer sine to sønner som konsulere for Senatet.⁷⁹ Det interessante er imidlertid, at det også viser en klar skævvridning i magtbalancen: Senatorerne står op mens Severus og sønnerne sidder ned, og senatorerne må endda se op til severerne, da disse sidder på en høj, tronelignende platform. Der er således meget langt fra Palazzo Sacchetti-relieffets fremstilling af forholdet mellem Senat og kejser til fremstillingen af samme på fx Augustus' fredsalter Ara Pacis, som udstråler en stærk republikansk ethos, og hvor senatorer og kejser er næsten umulige at skelne fra hinanden.⁸⁰

Samlet set skal vi passe på med at få Severus til at ligne en tyrannisk, militariseret og senatsfjendtlig autokrat. Alt i alt fulgte han med på "bølgen" af centraliseringer. På mange planer sker der en udvikling mod mere centralisering, mindre fokus på slægt, mindre fokus på social status, og generelt skabes en stærkere centraladministration styret af en stadig mere broget gruppe. Severus' hærreformer kan med rimelighed ses som nødvendige omend de markante forbedringer af både løn- og leveforhold, som soldaterne modtog under de to første severere må have vakt opsig. I år 211 var det dog

---

77. Hands (1968) 106-07.

78. Hammond (1940) 166-72.

79. Hannestad (1986) 268-70.

80. Zanker (1988) 118-25; 156-66; Mayer (2015) 119-23.

stadig i bund og grund senatseliten, der (næsten) havde monopol på guvernørposter, og grundlæggende bevarede Severus elitens status og privilegier. Endvidere ser det også ud til at Severus accepterede de eksisterende præmisser for Principatet og forsøgte altså ikke på et juridisk grundlag at skabe et mere autokratisk styre.⁸¹

Alligevel har de mange forskellige elementer i udviklingen akkumuleret til et niveau, hvor mange af den traditionelle senatselite må have oplevet det som et angreb på den gamle orden. Spor af disse samfundsudviklinger kan vi se mange steder i Dio. For ham var det i sig selv ikke et spørgsmål om, at de gamle slægter blev presset, men at indretningen af staten var blevet forskruet. Under Marcus var det stadig senatorerne der havde adgang til de fineste poster og kejserens *consilium* - og at Marcus fandt nogle kompetente folk i de lavere sociale lag, som han så indrullerede i Senatet, bliver aldrig kritiseret af Dio, der anskuer karakter, meritter og fornuft som vigtigere end slægt og økonomisk råderum. Den del af udviklingen, som Marcus stod for, er Dio positiv over for.⁸² Pertinax bliver symbolet på Marcus' evne til at udse sig statens mest kompetente mænd og give dem den magt, som de fortjente - også selvom dette angiveligt blev kritiseret af andre.⁸³

Ingen steder kritiserer Dio en kejser for at indrullere en mand med lav social status til Senatet på grund af dårlig slægt. Derfor vil det være forkert at læse Dio som ultra konservativ eller elitær. Han opfatter blot stadig Senatet som derfra, hvor rådgiverne skal komme. Han taler i mange tilfælde om udvalgte senatorer som statens fineste mænd.⁸⁴ Men her er der i højere grad tale om respekt for Senatet som organ. Under Commodus bliver den sociale status fuldstændig droppet, når det handler om kejserens råd. Nu kan man få adgang direkte med lav social status. I stedet for en sund udvikling af staten, hvor folk som Pertinax løftes pga. deres talenter blev det folk som Cleander, Plautianus og Rufus som af alle de forkerte grunde kom tættere på kejseren og blev alt for indflydelsesrige.⁸⁵ Commodus, Severus og Caracalla forstod ingenting af at bruge Senatet på den "rigtige" måde til at blåstemple de kompetente folk og lade sta-

---

81. Campbell (2005) 11-12.

82. Se e.g. Dios ros af Marcus' embedsmand Victorinus, som var et moralsk forbillede (73.11.1-4).

83. Cass. Dio 72.22.1.

84. Han kalder Marcus Aurelius' rådgivere for Senatets fineste mænd (*τοὺς κρατίστους τῶν βουλευτῶν*) (73.1.2), og han opfatter en lille elite af statens bedste mænd, som dem, der skal tage alle vigtige beslutninger sammen med kejseren (52.14.3).

85. Hhv. en af Commodus' frigivne, Severus' prætorianerpræfekt og en eunuk i Caracallas inderkreds.

tens mest indflydelsesrige komme derfra. Derigennem negligeredes Senatet, og ideen med den status, som det at være senator gav, blev ifølge Dio nærmest gjort til grin.

I følge Dio bør man kunne forvente af kejseren, at han kan finde ud af at styre sine præfekter, generaler, frigivne og soldater. De frigivne skal ikke have adgang til rådet, for havde de haft evnerne til at rådgive kejseren, så havde han nok forfremmet dem til andre mere fremtrædende poster for længst. Soldaterne skal derudover ikke leve i overdådig luksus, for så bliver de udisciplinerede og chikanerende over for lokalbefolkningerne. Alt dette vil en viis kejser forstå og evne at praktisere, mens inkompetente kejsere vil lade tingene køre af sporet. De vil ikke kunne styre statens forskellige grupper, men snarere blive styret af dem. For Dio markerer årene 180-217 netop en periode, hvor der grundlæggende var manglende kontrol over de uregerlige og uforntlige folk fra de lavere sociale lag.⁸⁶

Fra *optimus* til *dominus*

Vi skal i det følgende se, hvordan disse forandringer kan knyttes til en promovning af et nyt kejserbillede og en forandring i den imperiale ideologi. Titulatur er ikke tilfældigt, men er både knyttet til tradition og mening. Hvis der sker et markant brud i omtalen af kejseren i den officielle kommunikation, kan det således med rimelighed ses som et udtryk for en forandring enten i synet på kejseren, eller i kejserens egen opfattelse af sin position som kejser.⁸⁷

Der var en konstant dobbelthed i kejserbilledet på dette tidspunkt (år 180-217), og tidligere forskning har fokuseret meget på den del af særligt Severus' selvscenesættelse, som handlede om at knytte sig til tidligere gode kejsere (eksempelvis Augustus, Trajan og Marcus Aurelius):⁸⁸ Både Commodus, Severus og Caracalla forsøgte delvist at iscenesætte sig gennem moralske dyder.⁸⁹ Alt dette er dog kun én del af en gennem-

---

86. Omend Dio dog trods alt roser Severus for at holde styr på de frigivne (77.6.1-2). Om Commodus' manglende kontrol med frigivne, se 73.10.1-13.1f; Om Plautianus' alt for store magt, se 76.14ff; Om Caracallas favorisering af soldaterne, se 78.3.1-2; 78.10.3-4.

87. Officiel kommunikation defineres eks. som kommunikation gennem medier som mønter, vejstene og officielle indskrifter, som sættes op af den imperiale administration, uanset om det er i provinsen eller i Italien, se Noreña (2011) 218-36; 251-66.

88. Hannestad (1986) 249-53; Baharal (1989) 573-80; Asante & Ismail (2010) 610-11; Lusnia (2014) 46-49; 234-39.

89. Om kejsernes brug af særligt *pietas*, se Oliver (1978) 375-83.

gående dobbelthed i den imperiale ideologi som den så ud under Commodus og under severerne. I det følgende skal vi se, at der skete en drejning mod et mere autokratisk kejserbillede, som først etableredes af Commodus, og som videreførtes af Severus og Caracalla.

Jeg vil tage udgangspunkt i én særlig forandring, der sker fra Marcus Aurelius til Commodus, nemlig skiftet fra *optimus* til *dominus*. Dette skifte sker gennemgående i hele den vestlige del af Romerriget på indskrifter, hvor kejseren omtales i dativ, dvs. i indskrifter *til* kejseren. Før Commodus, dvs. igennem hele den antoninske periode, har vi meget få indskrifter, hvor *dominus* bliver brugt på officielle indskrifter. Men fra Commodus skifter dette og ser allerede under ham ud til at have været dominerende over *optimus*. Det samme sker i den græske verden, hvor ækvivalenten *κύριος* bliver mere almindelig. Under Severus er forandringen total: Her har vi stort set ingen indskrifter med *optimus*, og hele vejen gennem severerne ser *dominus* ud til at have været langt mere anvendt end *optimus*.⁹⁰

Optimus er et begreb, der, som et slags paraply-begreb, dækker over alle gode egenskaber en mand kunne besidde. At være en *optimus* lægger sig ret tæt op ad idealerne fra en *civilis princeps*. *Dominus* er et anderledes begreb, fordi det ikke er defineret eller tillagt værdi på baggrund af moralske idealer. *Dominus* er i langt højere grad et begreb, der tydeliggør et hierarki mellem individer. Det har grundlæggende en klang af en herskers magt over sine undersåtter (eller endda sine slaver).⁹¹ Vi står således med en forandring i titulatur, som implicerer en idé om, at kejseren nu ikke længere har sin magt på baggrund af moralske værdier. Vi bevæger os altså væk fra idealet om en *civilis princeps* og ideen om kejseren som *primus inter pares*. Denne forandring kan ses i sammenhæng med en generel forandring i den officielle propaganda, hvor vi på indskrifter og mønter ser en forandring ske fra Commodus mod absolutisme og militær og væk fra moralske dyder, som havde været dominerende under antoninerne. Dette fortæller ifølge Noreña noget om, at der skete en forandring i ideen om, hvad det var meningen, kejseren skulle være.⁹² Ideen om kejseren, og dermed ideen om Principatet

---

90. Noreña (2011) 283-88.

91. Ibid., 288-97.

92. Ibid., 218-36.

som styreform, var således under forandring, og alle disse elementer i kommunikation og propaganda er symptomer på det.

Dios jernalder-metafor har nok ikke specifikt meget med lokale elitors repræsentation af kejseren at gøre, men det er vigtigt at forholde sig til, at vi har at gøre med mangeartede elementer i en periode med ideologiske kampe. Og vi må prøve at forstå, at der er sket noget i Romerriget, som har fået denne forandring til *dominus* til at virke naturlig. Her er pointen, at det grundlæggende må handle om en specifik præference fra kejseren selv. Det må understreges, at sådanne skift i officiel titulatur ikke kommer af sig selv. Der skal være en kejser, der godkender det, og der skal være en grund til, at kejseren selv mener, at det giver mest mening at blive omtalt som *dominus* og dermed ændre en eksisterende norm. Det er langt mere rimeligt at forstå denne forandring som et resultat af (eller som et symptom på) en forandring i den underliggende imperiale ideologi som helhed. En forandring, som begyndte under Commodus og som blev videreført af severerne.

Det er svært at sige om Commodus og dernæst Severus selv var de aktive i at promovere denne nye type titulatur, eller om Commodus blot var den første, der ikke havde et problem med at provinseliten gerne ville omtale kejseren som *dominus*. Plinius kalder jævnligt Trajan for *dominus*, men det er i en privat brevveksling.⁹³ Omvendt blev Domitian kritiseret for at ville kaldes *dominus et deus* offentligt.⁹⁴ Og det er netop her, kernen af problematikken ligger: Når kejseren offentligt vil omtales som *dominus*, så har vi balladen. For her er der ikke længere tale om et personligt forhold mellem to individer, som kommunikerer i et lukket rum. Nu er det i hele Romerriget "officielt", at kejseren er en *dominus* over sine underdanige senatorer.

Hvad sådanne eksempler fortæller os er, at denne type omtale af kejseren lå under overfladen længe inden Commodus, også selvom *dominus*-indskrifter stort set ikke ser ud til at have eksisteret under antoninerne.⁹⁵ Folk i Rom og lokale eliter i provinserne var sikkert "klar" til at begynde at kalde kejseren *dominus* - det krævede bare en kejser, der accepterede det og var ligeglad med, hvad senatorerne i Rom mente om det. Her var Commodus således den første, og han skabte dermed præcedens for de

---

93. Plin., *Tra.* 10.2; 10.5. 10.96.

94. Suet., *Dom.* 13.2; Cass. Dio 67.4.7.

95. Noreña (2011) 285.

severiske kejsere, som fulgte hans eksempel. Den imperiale propaganda og lokale initiativer ift. repræsentation af kejseren ser ud til som minimum delvist at være blevet styret og kontrolleret af kejseren selv.⁹⁶ Et eksempel på en form for kommunikation mellem kejseren og provinsielle embedsmænd i forhold til repræsentationen af kejseren er det brev Arrian, guvernør i Kappadokien, skriver til Hadrian, hvori han fortæller, at der er blevet sat en statue op af kejseren, som er meget langt fra kejserens udseende.⁹⁷

Nogle af de steder, hvor indskrifter i Vesten hyppigst er fundet fra den antoninske og severiske periode (udover i Rom selvfølgelig) er i provinserne Numidia og Afrika, hvilket inkluderer Severus' hjemby Lepcis Magna - en by, Severus selv besøgte som kejser.⁹⁸ Det er således svært at forestille sig, at Severus ikke har været fuldstændig bevidst om denne repræsentation - og måske endda selv kontrolleret den. Dette kunne gå hen og være en afgørende pointe. Severus var den første kejser, som havde en forgænger, der ser ud til at have foretrukket *dominus* frem for *optimus*, og så efterfølgende selv har valgt at følge denne kejsers nye tiltaleform. Det kan med rimelighed vurderes, at dette fortæller os noget om Severus og hans egen forståelse af rollen som kejser. Det betyder højst sandsynligt, at Severus så Commodus (eller i hvert fald nogle dele af hans imperiale ideologi) som et forbillede eller en model - og det fortæller os i hvert fald, at Severus ikke forsøgte at omgøre denne forandring væk fra *optimus*, hvad end det har impliceret. Dette kunne være vejen til at forstå, hvorfor Severus, til stor frustration for Senatet, valgte at guddommeliggøre Commodus. Måske mente Severus faktisk, at *dominus*-billedet af kejseren var mere passende til den tid, hvori han selv var kejser.

Et nyt kejserbillede

Romerne så den mytologiske verden som tæt knyttet til deres hverdag, og den blev brugt eksplicit i at udtrykke værdier, normer og idealer.⁹⁹ At undersøge hvordan kejsere brugte den mytologiske verden til at iscenesætte sig selv kan derfor hjælpe os til at

---

96. Ifølge Noreña (2011) 251-66, var der generelt høj grad af overensstemmelse mellem officielle impulser og lokale initiativer.

97. Arr. *Peripl.* 1.3-4.

98. For kort over inskriptioner, se Noreña (2011) 186-87. Om Severus' forhold til Lepcis Magna, se eks. Asante & Ismail (2010) 613-17.

99. Cameron (2004) 468-540; Newby (2016) 32-79.

forstå, hvordan en kejser opfattede sit eget styre og så på sin rolle som kejser. Selvom Herkules generelt var populær i Romerriget og tidligere havde været brugt i mindre omfang af andre kejsere, så var Commodus den første kejser, der i så høj grad iscenesatte sig selv gennem en identifikation med Herkules og hans tolv prøver, der inkluderede kampe mod løver. Ved at Commodus iscenesatte sig selv gennem heltmodig kamp, lod han den mandlige styrke være et element, han knyttede sin magt til. Commodus' ideologi var således allerede her, ved det billede han leverede til sit folk, knyttet til et andet ideal end den stoiske vismand, som Marcus Aurelius havde omfavnet.¹⁰⁰ Vi ved ikke, om Commodus eksplicit gik skridtet ud og påstod at være en gud i levende live. På numismatisk materiale finder vi dog i de sidste år af Commodus' liv afbildninger af Herkules, der tager navnet Commodus. Endvidere ser vi også afbildninger af Minerva, der i græsk mytologi (med navnet Athene) hjalp Herkules med få fat på Hesperidernes æbler, så han kunne opnå udødelighed. Symbolikken er klar: Commodus var en udødelig helt, hjulpet af de romerske guder.¹⁰¹ Det var således særligt kampen for guddommelighed og udødelighed, Commodus brugte ved Herkules-myten i sin egen selviscenesættelse. Kort inden Commodus blev myrdet (år 192), udbrød der brand i Rom. Denne mulighed udnyttede Commodus til at "grundlægge" et nyt Rom, som han passende kaldte *Herkules Romanum* - med Herkules som den nye grundlægger.¹⁰²

Kombinerer man Herkules-identifikationen med den større brug af *dominus* og den generelle proces mod mere centralisering, hvori Commodus' brug af frigivne kan ses som et element, så er det rimeligt at fortolke Commodus' identifikation med Herkules som en del af et gennemgående propaganda-program, som havde et mål om at skabe en ny narrativ om kejserinstitutionen. Det samlede program kan fortolkes som et forsøg på at centrere fortællingen om kejserriget i endnu højere grad til kejserens person og et forsøg på at udslutte illusionen om at kejseren "bare" var en førstemand i Senatet, en ikke-autokratisk enehersker, en *primus inter pares*, der havde sin magt på baggrund af sin *auctoritas* - alt sammen grundelementer i det system, Augustus etablerede.¹⁰³

---

100. Om Herkules-symbolikken, se Weber (1936) 380.

101. Weber (1936) 389-90.

102. Ibid., 390.

103. Galinsky (2012) 66-79.

Fordi Commodus' program er et direkte udtryk for kejserens eget syn på sig selv som kejsere og dermed et udtryk for den "officielle" imperiale ideologi under Commodus, bør vi anskue Dios fremstilling af denne som et element i en ideologisk kamp. Det er i dette perspektiv, vi skal læse Dios forsøg på at få Commodus' identifikation med Herkules eller med gladiatorerne til at virke så absurd og tåbelig som mulig. I Dios narrativ bliver det blot eksempler på Commodus' uansvarlighed og brutalitet.¹⁰⁴ Dio får det til at se ud som om Commodus slet ikke optrådte i den ideologiske rolle, som Commodus forsøgte at udtrykke i sin officielle propaganda. Så at Dio underkender enhver mulighed for at Commodus' identifikation med Herkules og gladiatorer kan være meningsfuld, så understreger han, at Commodus her mere end på noget andet tidspunkt selv udpenslede, hvor uegnet han var til at være kejsere. Hans sindssyge handlinger afspejlede hans vanvittige sind.¹⁰⁵ Dio sørger på denne måde for at alle elementer af Commodus' ideologiske program bliver eksempler på Commodus' manglende sjælelige kontrol, som var så centralt et ansvarsområde for en kejsere. I forlængelse heraf kan man, som Bertrand også gør det, i sig selv se Dios malm-metafor som et led i en ideologisk kamp, for Commodus havde netop selv erklæret, at hans Principat var en ny guldalder for Romerriget.¹⁰⁶

Dio fortæller også selv om Commodus' hæderstitler og selvscenesættelse. Han starter med at fortælle os, at Commodus omdøbte Romerriget til Commodiana, hvorefter han opremser Commodus' mange tilnavne: Amazonius, Invictus, Felix, Pius, Lucius, Aelius, Aurelius, Commodus, Augustus, Hercules, Romanus, Exsuperatorius. Det interessante er, at Dio påstår, at det kun var Amazonius og Exsuperatorius, Commodus brugte kontinuerligt, og han brugte dem for at udtrykke, at han overgik alle andre mennesker.¹⁰⁷ Dette er mærkværdigt, for herved anerkender Dio ikke de to navne Felix og Pius som centrale for Commodus' selvscenesættelse. Det på trods af, at det på numismatisk materiale faktisk ser ud til at specielt Pius var en helt gennemgående del af det udtryk, Commodus kommunikerede ud til folket.¹⁰⁸ På den måde underkender Dio, at der også har været et andet spor til Commodus' ideologi.

---

104. Cass. Dio 73.16.1-22.3.

105. Cass. Dio 73.15.4-5.

106. Bertrand (2015) 166.

107. Cass. Dio 73.15.2-4.

108. Hekster (2002) 93-96.

For at gøre modpolen til Commodus' ideologi så stærk som mulig, skaber Dio konsensus mellem folk og Senat. Han fortæller os, at begge grupper syntes, at Commodus' optrædener var usmagelige og uværdige. Eksempelvis fik Commodus kun hæder gennem frygt og direkte ordrer.¹⁰⁹ Det var vigtigt for Dio at understrege, at Commodus var upopulær hos alle, for ellers var det svært at legitimere både sin egen meget negative historie om Commodus, men også det af Senatet iscenesatte drab på Commodus samt den efterfølgende *damnatio memoriae*.

En så åbenlys iscenesættelse af sig selv som en mytologisk helt ser vi ikke under hverken Severus eller Caracalla. Herkules blev dog stadig dyrket af severerne. Severus byggede et gigantisk tempel til Herkules og Bacchus, som var patronguder i Severus' hjemby Lepcis Magna. Templet eksisterer desværre ikke i dag, men er blevet foreslået til at være blevet bygget omkring år 206-07.¹¹⁰ Severus og Julia Domna blev flere gange portrætteret som Jupiter og Juno - og både Bacchus og Herkules var sønner af netop Jupiter. Det er blevet foreslået, at Bacchus og Herkules således skal ses som et led i den dynastiske propaganda ved at symbolisere Caracalla og Geta, de to børn af kejseren og kejserinden.¹¹¹ Dette tempel til Herkules er ikke i sig selv nok til at fastslå, at han decideret blev dyrket af severerne for det, han stod for som helt. Det begynder dog at ligne noget, når vi inkluderer Severus' opsætning af marmorstatuen af Commodus i *hippodromus* af sit restaurerede kejserpalads, hvor han tilbragte en stor del af sin fritid, og hvor han har ordnet administrative ting og måske endda mødtes med senatorer eller rådgivere. På denne statue var Commodus netop forklædt som Herkules.¹¹² Dette må forstås i relation til forandringen i den imperiale ideologi.

Vi bliver nødt til at forholde os til, at Severus ikke tog afstand fra Commodus' Herkules-symbolik og tanken om at kejseren er ligesom en Herkules, hvis magt er knyttet til ydre råstyrke i stedet for indre visdom. Med denne symbolik gjorde Commodus decideret opgør med en stor del af de traditionelle politiske idealer fra den græske og romerske verden. Og det har folk i eliten godt vidst. Det betyder naturligvis ikke, at Severus så sig selv som "en ny Herkules" - det er der absolut intet der indikerer

---

109. Cass. Dio 73.15.1.

110. Templet kort nævnt af Cass. Dio (77.16.3); For templets byggetidspunkt og skytsguderne Herkules og Bacchus, se Lusnia (2014) 132-37.

111. Lusnia (2014) 132-37.

112. Ibid., 163-64.

- men den fortæller en del af den samme historie som guddommeliggørelsen af Commodus og Severus' fortsættelse af *dominus*-indskrifterne; nemlig at Severus så noget af det, Commodus stod for som et forbillede. Endda den del af Commodus' ideologi, der ser ud til at have arbejdet hen imod at gøre kejsertitlen mere guddommeligt forankret, er noget Severus selv virker til at have ønsket at efterfølge. Det kan vi se ved de mange eksempler, der er på, at Severus blev portrætteret som en gud, eller i hvert fald som overmenneskelig.¹¹³

Under Caracalla ser billedet ikke ud til at have ændret sig markant. Vi ved, at Herkules var en af de mest fremtrædende skikkelser i hans gigantiske badeanlæg. Således var Herkules både at finde på smukt udsmykkede korinthiske kapitæler og i anlæggets centrale rum, frigidariet, hvor den berømte Farnese Herkules-statue var sat op - også her holder Herkules hesperidernes æbler. Den stod så centralt placeret, at nærmest alle besøgende i badeafdelingen sandsynligvis ville få et glimt af den og dermed blive mindet om, hvad det var for en guddommelig kraft, severerne blev hjulpet af. Dette tema ser ikke ud til at have fået plads i narrativen om Caracalla, men det bør ikke undre, da Dio generelt ikke skriver meget om arkitektur og templer. Til gengæld nærmest håner han kejseren for hans forsøg på at iscenesætte sig selv som særligt mådeholden og dydig.¹¹⁴ Dios interesse for lige netop dette element i hans selviscenesættelse kan forklares som en del af den ideologikritik, man med rette kan læse Dio som: Som historieskriver skabte han en modvægt til et selviscenesættelsesprogram, der fokuserede meget på dyder, som Dio ikke mente, Caracalla levede op til. Selvom både Commodus', Severus' og Caracallas ideologiske programmer til dels også arbejdede med traditionelle dyder, så er Dios narrativ en fuldkommen kritik af en autokratisk, uansvarlig og brutal drejning i kejserideologien.

Afslutning

Det ville naturligvis ikke have givet meget legitimitet for en general uden mange meritter og med kun delvis opbakning i Senatet, hvis han var vadet ind i Rom med hele sin hær og havde påstået at ville følge Commodus' kejserideologi. Dios fortælling om

---

113. Ibid., 73; 132-37.

114. Om Caracallas ideologiske program, se Oliver (1978) 375; 381-83.

Severus' omskiftelighed kan muligvis kombineres med, og forstås i relation til denne forandring i kejserideologien ved at opfatte det som en bevidst politisk strategi fra Severus' side: Severus vidste i år 193 evt, at han ikke var sikker på magten. Både Niger og Albinus var stadig derude med store hære, og i hvert fald Albinus kunne få stor opbakning hos senatorerne, hvis han besluttede sig for at reagere. Severus vidste også godt, hvordan de tidligere populære antoninske kejsere havde ageret overfor senatorerne og iscenesat sig selv. Og Severus vidste ligeså vel, at Commodus var voldsomt upopulær blandt en stor del af senatorerne. Det ville ikke være smart at knytte sig til Commodus' ideologi, mens Niger og Albinus stadig var i live. Men da han endelig havde besejret Albinus, var Severus sikker på magten. Nu kunne han afsløre, at han faktisk støttede Commodus' stil med en iscenesættelse baseret på mere autokratiske udtryk, og nu afslørede han for Senatet, at han havde tænkt sig at følge en hårdere linje. I dette perspektiv giver det mening, at Severus ikke opponerede mod at blive tiltalt med *dominus*. Det passede bedre til bevægelsen væk fra en *civilis princeps* og hen mod det mere autokratiske og guddommeligt forankrede kejserbillede, han ønskede at promovere.¹¹⁵ Dio reagerer voldsomt på Severus' tilknytning til Commodus og hans "venden på en tallerken" og får hele situationen til at virke som en gal mands værk frem for et udtryk for en anderledes kejserideologi. Guddommeliggørelsen af Commodus blev herved en del af en ideologisk kamp, hvor Severus' ideologi tydeligt stod for noget andet end det, Marcus Aurelius havde promoveret. Nok brugte Severus Marcus Aurelius og andre tidligere gode kejsere for at legitimere sit styre, men guddommeliggørelsen og idealiseringen af Commodus handlede om ideologi. Hvad Commodus stod for tiltrak i et eller andet omfang Severus.

At opfatte Severus' iscenesatte adoption ind i den antoninske familie og guddommeliggørelsen af Commodus som to sider af samme sag, som megen tidligere forskning har gjort, er en misforståelse, der bunder i et logisk, men fejlagtigt ræsonnement om at Severus nødvendigvis måtte rehabilitere Commodus, når han gennem adoptionen blev bror til Commodus. Guddommeliggørelsen og den efterfølgende idealisering af Commodus bundede i, at Severus opfattede elementer af Commodus' regeringsstil, samt det kejserbillede Commodus stod for som idealer til efterfølgelse. Commodus viste kejseren som den stærke, quasi-guddommelige leder, som ikke havde brug for at opret-

---

115. Jeg følger her Rantala (2016) 163-70.

holde facaden over for Senatet. Idealet om en *civilis princeps* var langt væk, og det var omtalen af kejseren som en *optimus* også. Perioden markerer en ideologisk kamp om selve kejserinstitutionen, en kamp som Dio tog op ved tragisk at stemple sin egen samtid som en jernalder. Den historiografiske traditions måde at forholde sig til kejsere, der forankrede deres magt guddommeligt og autokratisk var ved at fokusere på deres brutalitet, deres disrespekt for Senatet og deres grundlæggende manglende egnethed til at være kejsere. I følge Dio var alt dette noget, både Commodus, Severus og Caracalla levede op til.

Bibliografi

- Asante, M. K. & Shaza Ismail. (2010) "Rediscovering the Lost Roman Caesar: *Septimius Severus the African and Eurocentric Historiography*". *Journal of Black Studies*, Vol. 40, No. 4 (pp. 606-618).
- Baharal, D. (1989) "Portraits of the Emperor L. Septimius Severus (193-211 A.D.) as an Expression of his Propaganda". *Latomus*, T. 48, Fasc. 3 (pp. 566-580).
- Baldwin, B. (1990) "Commodus the good poet and good emperor: explaining the inexplicable". *Gymnasium*, Band 97 (pp. 224-31).
- Barnes, T. D. (1984) "The Composition of Cassius Dio's *Roman History*". *Phoenix*, Vol. 38, No. 3 (pp. 240-255).
- Bertrand, E. (2015) "Cassius Dion et les cycles de l'histoire: du *topos* littéraire à la réflexion historique". I *Cycles de la Nature, Cycles de l'Histoire. De la découverte des météores à la fin de l'âge d'or*. Bertrand, E. & R. Compatangelo-Soussignan (ed.). Bordeaux: Ausonius.
- Birley, A. R. (1999) *The African Emperor: Septimius Severus*. London: Routledge.
- Blevins, S. L. (2013) *Eternalizing the Emperor: Architecture, Cult and Deification in Imperial Rome*. Emory University, ProQuest.
- Boatwright, M. T. (2015) "Antonine Rome: security in the homeland." I *The Emperor and Rome: Space, Representation, and Ritual*. Ewald, B.C. & C.F. Noreña (eds.). Cambridge University Press.

- Brunt, P. A. (1950) "Pay and Superannuation in the Roman Army." *Papers of the British School at Rome*, Vol. 18 (pp. 50-71).
- Cameron, A. (2004) *Greek Mythography in the Roman World*. Oxford: Oxford University Press.
- Campbell, B. (2005) "The Severan Dynasty." I *The Cambridge Ancient History XII. The Crisis of Empire, A.D. 193-337*, 2. udgave, A.K. Bowman et al. (ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Davenport, C. (2012) "Cassius Dio and Caracalla". *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 62, No. 2 (pp. 796-815).
- De Blois, L. (1994) "Traditional Virtues and New Spiritual Qualities in Third Century Views of Empire, Emperorship and Practical Politics". *Mnemosyne*, Fourth Series, Vol. 47, Fasc. 2 (pp. 166-176).
- De Ranieri, C. (1997) "Retrosceña politici e lotte dinastiche sullo sfonda della vicenda di Aurelio Cleandro". *RSA*, 27 (pp. 139-89).
- De Ranieri, C. (1998) "La gestione politica de età Commodiana e la parabola di Tigidio Perenne". *Athenaeum*, 86 (pp. 397-417).
- Develin, R. (1971) "The Army Pay Rises under Severus and Caracalla, and the Question of Annona militaris." *Latomus*, T. 30, Fasc. 3 (pp. 687-695).
- Dmitriev, S. (2004) "'Good Emperors' and Emperors of the Third Century". *Hermes*, 132 (pp. 211-224).
- Flaig, E. (2015) "How the emperor Nero lost acceptance in Rome." I *The Emperor and Rome: Space, Representation, and Ritual*. Ewald, B.C. & C.F. Noreña (eds.). Cambridge University Press.
- Galinsky, K. (2012) *Augustus. Introduction to the Life of an Emperor*. New York: Cambridge University Press.
- Grant, M. (1994) *The Antonines: The Roman Empire in Transition*. London: Routledge.
- Gorrie, C. (2007) "The restoration of the Porticus Octaviae and Severan Imperial Policy". *Greece and Rome*, 54 (pp. 1-17).

- Hammond, M. (1940) "Septimius Severus, Roman Bureaucrat". *Harvard Studies in Classical Philology*, 51, In Honor of William Scott Ferguson (pp. 137-173).
- Hammond, M. (1957) "Composition of the Senate, A.D. 68-235". *The Journal of Roman Studies*, 47 (pp. 74-81).
- Hannestad, N. (1986) *Roman Art and Imperial Policy*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Hands, A. R. (1968) *Charities and Social Aid in Greece and Rome*, London: Thames and Hudson.
- Hekster, O. (2001) "Commodus-Hercules: The People's Princeps". *Scripta Classica Israelica*, vol. 20 (pp. 51-83).
- Hekster, O. (2002) *Commodus. An Emperor at the Crossroads*. Amsterdam: J.C. Gieben, Publisher.
- Kemezis, A. (2014) *Greek Narratives of the Roman Empire under the Severans: Cassius Dio, Philostratus and Herodian*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kulikowski, M. (2016) *The Triumph of Empire*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lo Cascio, E. (2005) "The Age of the Severans". I *The Cambridge Ancient History XII. The Crisis of Empire, A.D. 193-337*, 2. udgave, A.K. Bowman. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lusnia, S. S. (2014) *Creating Severan Rome: The Architecture and Self-Image of L. Septimius Severus (A.D. 193-211)*. Bruxelles: Éditions Latomus.
- MacMullen, R. (1988) *Corruption and the Decline of the Rome*. New Haven: Yale University Press.
- Madsen, J. M. (2016) "Criticising the Benefactors: The Severans and the Return of Dynastic Rule". I *Cassius Dio - Greek Intellectual and Roman Politician*. Lange, C. H., & J. M. Madsen (ed.). Leiden: Brill.
- Mann, J.C. (1963) "The Raising of New Legions during the Principate". *Hermes*, 91. Bd., H. 4 (pp. 483-489).

- Mayer, E. (2015) "Propaganda, stages applause, or local politics? Public monuments from Augustus to Septimius Severus." I *The Emperor and Rome: Space, Representation, and Ritual*. Ewald, B.C. & C.F. Noreña (eds.). Cambridge University Press.
- Millar, F. (1964) *A Study of Cassius Dio*. Oxford: Oxford University Press.
- Newby, Z. (2016) *Greek Myths in Roman Art and Culture: Imagery, Values and Identity in Italy, 50 BC-AD 250*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Noreña, C. F. (2011) *Imperial Ideals in the Roman West - Representation, Circulation, Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oliver, J. H. (1978) "The Piety of Commodus and Caracalla and the Εἰς Βασιλέα". *Greek, Roman and Byzantine Studies*, vol. 19 (pp. 375-88).
- Price, S. (1987) "From noble funerals to divine cult." I *Rituals of Royalty: Power and Ceremonial in Traditional Societies*. Cannadine, D. og S. Price (eds.). Cambridge University Press.
- Rantala, J. (2016) "Dio the Dissident: The Portrait of Severus in the Roman History". I *Cassius Dio - Greek Intellectual and Roman Politician*. Lange, C. H., & Jesper M. Madsen (ed.). Leiden: Brill.
- Smith, R.E. (1972) "The Army Reforms of Septimius Severus." *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 21 (pp. 481-500).
- Southern, P. (2015) *The Roman Empire from Severus to Constantine*, 2. udgave. New York: Routledge.
- Várhelyi, Z. (2010) *The Religion of Senators in the Roman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallace-Hadrill, A. (1982) "Civilis Princeps: Between Citizen and King". *The Journal of Roman Studies*, Vol. 72 (pp. 32-48).
- Weber, W. (1936) "The Antonines." I *The Cambridge Ancient History XI. The Imperial Peace A.D. 70-192*. S.A. Cook m.fl. (ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Zanker, Paul. (1988) *The Power of Images in the Age of Augustus*. Alan Shapiro (tr.).
University of Michigan Press.